

ROMANIAN NATIONAL IDENTITY AND THE WESTERN MODEL

Adrian-Claudiu Stoica, Assist. Prof., PhD, Politehnica University of Bucharest

Abstract: *Taking Western values was the most important condition of the Romanians transition to the modern age. In the nineteenth century we assist, during the Romanian society, to the development of the idea of nation, the desire for modernization and Westernization and looking for a model for implementation of these goals. In defining of the nation state, there are two main concepts: the French side, according to which the one nation does not represent an ethnic unit, but is the result of the free decision of its citizens and the German side, which emphasizes the ethnic element, respectively common history and culture. Regarding the Romanian nation and generally those from the Central-European, the model discussed bears the German mark. At the basis of the Romanian national identity stands the common origin, linguistic unity and its own spirituality. The adoption of the French and German development models involved an intense effort of acculturation, essential within the process of the development of the Romanian society.*

Keywords: *national identity; Western model; modernization; Westernization; acculturation.*

Epoca modernă a constituit pentru spațiul românesc extracarpatic perioada desprinderii de civilizația orientală și a identificării unor noi modele de dezvoltare. A avut loc un complex fenomen de aculturație, soldat cu reușite parțiale. Privirea intelectualilor și a oamenilor politici români a fost ațintită către Europa Occidentală. Deși România preia și în prezent modele externe necesare dezvoltării sale, iar acest proces va continua atât timp cât se va afla pe drumul recuperării semnificativului decalaj care o desparte de Europa de Vest, analiza noastră vizează secolul al XIX-lea, până la sfârșitul domniei lui Carol I, intervalul „importării” primelor modele.

Încă din 1711, Țările Române, Moldova și Țara Românească, nu mai dețineau dreptul de a-și alege domnitorii. Dimitrie Cantemir a încercat, printr-o alianță cu Petru cel Mare, să înlăture dominația otomană, demers eșuat în urma victoriei turcilor la Stănilești pe Prut. După această dată, desemnarea domnilor va deveni o atribuție a Porții, care îi va numi dintre familiile grecești provenite din cartierul constantinopolitan Fanar. Influența orientală s-a amplificat constant în cadrul civilizației românești, care a devenit tot mai orientalizată, după cum afirma, cu îndreptățire, Vlad Georgescu, comparând anul 1800 cu anii 1700 ori 1600. Dacă observăm numai vestimentația, privind tablourile ce-i reprezintă pe marii boieri, constatăm diferențe notabile: „Dinicu Golescu, în somptuosul său costum oriental, arată aproape ca un pașă turc,

pe când strămoșul său, îngropat la 1574, fusese prezentat pe piatra sa funerară ca un cavaler european”¹.

Călătorii occidentali consemnează sărăcia locuitorilor din mediul rural, voracitatea boierilor sau abuzurile administrației². Însă, către sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor a crescut interesul marilor puteri europene, cu deosebire ale Rusiei și ale Imperiului Habsburgic, pentru Peninsula Balcanică, acest fapt producând mutații geopolitice în regiune. Deciziile privitoare la Principatele române au început să fie luate tot mai mult la Viena și Sankt-Petersburg, în detrimentul Constantinopolului. Presiunea Rusiei a devenit atât de puternică după Tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi din 1774, încât Imperiul Otoman va trebui să accepte cu resemnare numeroase măsuri luate de Imperiul țarist referitoare la Principatele dunărene³. Țările Române au constituit teatrul de desfășurare a războaielor austro-ruso-turce, soldate cu distrugeri și pierderi teritoriale (în 1812 regiunea Moldovei dintre Prut și Nistru a fost anexată Rusiei), dar aceste conflicte au creat premisele pentru emanciparea națională și reconectarea lor la marele comerț european. Pe acest fond, în secolul al XIX-lea, debuta procesul de occidentalizare a societății românești, numit de unii istorici „prima intrare în Europa”⁴.

Preluarea valorilor occidentale a reprezentat condiția primordială a tranziției românilor către epoca modernă⁵. Influența franceză s-a resimțit încă din timpul epocii fanariote. Însă, Florin Constantiniu sublinia faptul că ofițerii austrieci și ruși ajunși în Principate „au fost adevărați agenți de răspândire ai limbii și civilizației franceze”⁶. „Marea cotitură” s-a realizat în vremea ocupației rusești din 1806 – 1812. Tinerii boieri români au preluat de la ocupantul rus impregnat de cultura franceză moda apuseană, valsul, și, mai ales, limba franceză⁷. În timpul Regulamentelor Organice, influența franceză a fost propagată în continuare de ofițerii ruși aflați în Principate. În plus, modificările de statut internațional ale Țărilor Române au susținut progresul acestora. Statutul Principatelor dunărene a fost discutat

---

¹ Vlad Georgescu, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, Ediția a III-a, Humanitas, București, 1992, p. 119.

² Neagu Djuvara, *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne (1800 – 1848)*, Humanitas, București, 1995, p. 11.

³ Alin Ciupală, *Istoria modernă a românilor: organizarea statului*, Editura Tritonic, București, 2009, p. 25.

⁴ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Humanitas, București, 1997, p. 11.

⁵ Nicolae Isar, *Principatele Române în Epoca Luminilor (1770 – 1830). Cultura, spiritul critic, geneza ideii naționale*, Editura Universității din București, 1999, p. 71

⁶ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999, p. 203.

⁷ Neagu Djuvara, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, Humanitas, București, 2008, p. 181.

în cadrul Tratatului de la Adrianopol (2/14 septembrie 1829), care conținea un articol și un act distinct referitor la acestea. Printre altele, se reafirma și se întărea autonomia administrativă, erau desființate raialele turcești aflate în stânga Dunării și, fapt de o deosebită importanță, se acorda „deplina libertate” activităților comerciale. Înlăturarea monopolului otoman a dus la includerea Principatelor române în circuitul economic european și a sistemului capitalist mondial, cu repercursiuni majore în constituirea și dezvoltarea capitalismului și a burgheziei autohtone⁸. Pătrunderea în circuitul pieței europene a determinat lărgirea pieței interne⁹. Capitalismul occidental și, cu deosebire cel englez, a pătruns în Țara Românească și Moldova, reușind cu dificultate și numai în parte „să le scoată din înapoierea la care le condamnase dominația otomană”. Un posibil obstacol în desfășurarea nestingherită a comerțului în regiune (englezii se arătau extrem de interesați de cerealele românești), îl constituia Rusia, care stăpânea Delta Dunării în urma Tratatului de la Adrianopol. De altfel, tratatul respectiv stipula că Rusia va ocupa Moldova și Țara Românească până când Imperiul Otoman va plăti despăgubirile de război¹⁰. Însă, înlăturarea amenințării rusești se va produce abia după Războiul Crimeii (1853 – 1856).

Regulamentele Organice, intrate în vigoare în 1831 în Țara Românească și 1832 în Moldova, au constituit „forma juridică” prin care Rusia și-a reglementat „influența”¹¹. Nicolae Isar precizează: „Țara Românească și Moldova se aflau sub suzeranitatea Porții și sub protectoratul Rusiei, având situații aproape identice în raport cu aceste Mari Puteri; ele dispuneau de autonomie politică administrativă, nefiind încorporate efectiv nici în trecut în Imperiul Otoman, dar această autonomie, tot mai largă în raporturile cu puterea suzerană, risca să fie compromisă pe deplin de protectoratul Rusiei, care devenise, în deceniile premergătoare revoluției, pericolul cel mai grav pentru existența politică a Principatelor”¹². În viziunea elitelor intelectuale, conștiința unei rămânări în urmă și a unei necesare recuperări se suprapunea pe dorința de recunoaștere internațională occidentală și cu deosebire franceză. În secolul al XIX-lea, asistăm la dezvoltarea în societatea românească a ideii de *națiune*, a dorințelor de *modernizare/ occidentalizare* și de căutare a unui *model* de urmat pentru punerea lor în practică¹³.

⁸ Florin Constantiniu, *op. cit., ed. cit.*, p. 198.

⁹ Gheorghe Platon, *Domeniul feudal din Moldova în preajma revoluției de la 1848*, Editura Junimea Iași, București, 1973, p. 42.

¹⁰ Florin Constantiniu, *op. cit., ed. cit.*, p. 199.

¹¹ Alin Ciupală, *op. cit., ed. cit.*, p. 8.

¹² Nicolae Isar, *Revoluția de la 1848 în Țările Române: cu un studiu privind personalitatea lui N. Bălcescu în viziunea lui N. Iorga*, Editura Universitară, București, 2008, p. 7.

¹³ Lucian Boia, *Istorie și mit...*, *ed. cit.*, pp. 14-16

În definirea statului-națiune există două mari concepții: cea franceză, potrivit căreia o națiune nu reprezintă o unitate etnică, ci este rezultatul deciziei libere a cetățenilor săi și cea germană care pune accentul pe elementul etnic, respectiv istoria și cultura comune. În privința națiunii române și, în general a celor din Europa Centrală, modelul pus în discuție poartă amprenta germană. La baza conștiinței naționale a românilor stau originea comună, unitatea lingvistică, o istorie comună și o spiritualitate proprie¹⁴. Participant la revoluția din 1848 din Moldova și Țara Românească, Vasile Alecsandri, declara unei corespondente din Franța la 14 octombrie 1848, (citat prezentat de Catherine Durandin dar pe care îl reluăm aici datorită relevanței sale): „Sunt un țăran de la Dunăre, aproape barbar, în sfârșit, un moldovean și cu asta am spus totul! Doamnă, țara mea este frumoasă, bogată, pitorească, atât prin culoarea sa primitivă cât și prin lipsa unei civilizații necesare. Este o mică oază, cu atât mai necunoscută cu cât este pierdută între cele trei deșerturi: Imperiul austriac, despotismul musulman și absolutismul moscovit. Națiunea mea numără aproape 10 milioane de locuitori care încă se află, în întregime, în barbaria moravurilor patriarhale”¹⁵.

Prin urmare, pe lângă afirmarea identității naționale, își făcea loc tot mai mult ideea unei necesare modernizări a societății românești. Mai bine de un secol s-a desfășurat un proces de modernizare, de aculturație, care a cuprins mai întâi elitele. Progresul era însă încetinit de obstacole materiale și mai ales mentale. În Țara Românească și Moldova, fenomenul de occidentalizare a demarat în deceniul al treilea al secolului XIX, pe baza unor influențe occidentale anterioare. Înaintea acestei perioade, elita românească era adepta modei turcești și vorbea limba greacă. După numai două-trei decenii, s-a înregistrat o modificare radicală: românii au adoptat moda pariziană, au învățat franceza, pe care au început să o vorbească în mod curent și au început să scrie cu litere latine¹⁶. Prima intrare în Europa a început în perioada Tratatului de la Adrianopol (1829) și a Regulamentelor Organice, care au instaurat o administrație rusă condusă de Pavel Kiselev¹⁷, urmărindu-se câștigarea suportului popular și al oamenilor politici, prin măsuri reformatoare care să impulsioneze modernizarea Moldovei și Țării Românești¹⁸. Regulamentul Organic poate fi considerat „prima constituție în vigoare”, datorită caracterului său constituțional. La fel cum domnii fanarioți au introdus reforme pentru o mai bună exploatare a Principatelor în folosul otomanilor, contele Kiseleva fost exponentul

---

¹⁴ *Ibidem*, p. 15.

¹⁵ *Apud* Catherine Durandin, *Istoria românilor*, prefață de Al. Zub, Institutul European, București, 1998, p. 70.

¹⁶ Lucian Boia, *Occidentul. O interpretare istorică*, București, Humanitas, 2007, pp. 177-178.

¹⁷ Nicolae Isar, *Revoluția de la 1848 în Țările Române...*, ed. cit., p. 8.

¹⁸ Florin Constantiniu, *op. cit.*, ed. cit., p. 199.

politicii expansioniste a Rusiei. Oricare ar fi fost intențiile, au reprezentat contribuții la modernizarea societății românești¹⁹.

În mod paradoxal, rușii, care cunoșteau în țara lor un regim autocrat, lipsit de libertăți și parlament, vor aduce în Principate un regim mai liberal decât în țara de origine, dar rămânând aristocratic în esență. Modelele de inspirație erau occidentale: se prevedea pentru prima dată separarea puterilor în stat, dar invocarea acestui principiu nu a însemnat, în mod automat, și aplicarea lui. Pe de altă parte, implicarea tot mai mare a boierilor în eficientizarea producției agricole, în urma condițiilor favorizante deschise de Tratatul de la Adrianopol, a dus la înrăutățirea situației țăranilor, ale căror obligații au crescut²⁰.

Până la jumătatea secolului al XIX-lea, printre exponenții mișcării reformatoare nu au fost burghezia - care lipsea aproape cu desăvârșire în spațiul extracarpatic - sau țărănimea, ci tinerii boieri. Din moment ce, în Principate nu exista o burghezie organizată social și politic, boierimea „și-a asumat rolul de conducere în procesul de transformare, de modernizare”²¹. Erau boieri educați la școlile Occidentului, fiind exponenții unei noi mentalități. Pentru A. Russo, anul 1830, care a constituit debutul „exodului” tinerilor români către centrele de educație apusene a însemnat „anul slavei”, datorită consecințelor sale în modificarea atitudinii față de dezvoltare, care intra în contradicție cu viziunea boierilor în vârstă²².

Contextul internațional și-a pus amprenta asupra procesului de modernizare. Puterile occidentale erau tentate să considere Moldova și Țara Românească ca părți integrante ale Imperiului Otoman. De altfel, intervenția lor pentru limitarea presiunilor rusești în Principate căpăta legitimitate tocmai prin invocarea apartenenței celor două țări la statul otoman, poziție criticată de Gheorghe Bibescu, - domn fidel politicii rusești, instalat de ruși în 1842 pentru a-l înlocui pe Alexandru Dimitrie Ghica în care nu mai aveau încredere -, ce considera că acestea, în afara tributului anual nu-i datorau nimic²³. Pe de altă parte însă, consulul francez de la București, Doré de Nion privea lucrurile dintr-o altă perspectivă: tocmai apartenența Principatelor la Poartă, îi oferea dreptul Europei Occidentale de a interveni pentru protecția lor față de Rusia, datorită invocării ideii păstrării integrității Imperiului Otoman. Iar dacă

---

¹⁹*Ibidem*, p. 204.

²⁰ Neagu Djuvara, *O scurtă istorie...*, ed. cit., pp. 183-184.

²¹ Gheorghe Platon, Alexandru-Florin Platon, *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Contextul european, evoluție socială și politică (Date statistice și observații istorice)*, Editura Academiei Române, București, 1995, p. 135.

²² Gheorghe Platon, *Românii în veacul reconstrucției naționale (1766-1866). Națiune, frământări, mișcări sociale și politice, program național*, Editura Enciclopedică, București, 2005, p. 151.

²³ Apostol Stan, *Protectortul Rusiei asupra Principatelor Române, 1774-1856. Între dominație absolută și anexiune*, Editura SAECULUM I.O., București, 1999, pp. 172-173.

suzeranitatea Porții, care, în opinia sa nu trebuia contestată fiind doar „nominală”, ar fi înlăturată, ar rămâne doar ocupația rusească mult mai gravă și constrângătoare²⁴.

Invocarea ideii naționale cât și a modernizării societății ofereau aceeași finalitate. Cât timp s-au raportat numai la valorile ortodoxe, românii se identifica cu spațiul est-european. Când conștiința identității naționale a început să se afirme, s-a înregistrat o schimbare de substanță. Ei au înțeles că reprezintă „o insulă de latinitate într-o mare slavă”, iar în noile condiții, vecinul rus a încetat să mai reprezinte „marele frate ortodox” venit să-i elibereze de sub dominația turcească. Identitatea religioasă a început să fie percepută ca un motiv în plus de îngrijorare, putând duce la încorporarea și asimilarea Principatelor, fenomen care avea loc în Basarabia²⁵. Rusia era exponenta unui regim despotice, bazat pe o politică agresivă, care avea în vedere accesul la Mediterana Orientală prin cucerirea Constantinopolului și a Strâmtoarelor. Reformele din Principate, mai mult simulate decât reale, întrucât principatele „nu vor beneficia de consecințele modernizării mai mult decât provinciile rusești”²⁶, nu aveau drept scop decât întărirea dominației sale. De altfel, implementarea Regulamentelor Organice, introduse de generalii ruși în Principate urmarea, într-o primă etapă, modernizarea acestora, apoi anexarea lor la Rusia. Totodată, „principatele dunărene urmau să devină o <<vitrină>> atrăgătoare, care să arate și celorlalte popoare creștine din Balcani cât de benefic este protectoratul rus”²⁷. După cum am arătat, Regulamentele cuprindeau o serie de principii moderne, printre care separarea puterilor în stat, dar care nu a funcționat în realitate. Mai mult, prevedeau introducerea unor măsuri de încurajare a dezvoltării societății: constituirea de școli în limba română, abolirea pedepsei cu moartea și a pedepselor fizice, înființarea unui serviciu de stat de arhivă, utilizarea actelor de stare civilă²⁸. Reprezentând însă, manifestarea intereselor rusești la gurile Dunării, dorința de anulare a Regulamentelor a început să fie identificată cu înlăturarea „protecției” rusești. Naționalismul românesc a început să se opună naționalismului popoarelor slave și panslavismului. Încrederea într-o Rusie bine intenționată se va transforma treptat în neîncredere apoi în convingerea fermă că emanciparea națională „nu va veni dinspre răsărit”²⁹. Regulamentele Organice au fost utilizate de Rusia ca „mijloace de presiune”, și, de câte ori va crede de cuviință, Rusia va întrerupe acțiunea modernizatoare³⁰. Astfel se explică faptul că deși, într-o primă etapă, rușii păreau a fi acceptați de societatea

²⁴*Ibidem*, p. 174.

²⁵ Lucian Boia, *Istorie și mit...*, ed. cit., p. 19.

²⁶ Alin Ciupală, *op. cit. ed. cit.*, p. 9.

²⁷ Florin Constantiniu, *op. cit., ed. cit.*, p. 198.

²⁸ Alin Ciupală, *op. cit., ed. cit.*, p. 26.

²⁹ Alin Ciupală, *op. cit., ed. cit.*, p. 9.

³⁰*Ibidem*, p. 13.

românească, revoluționarii de la 1848 au considerat Rusia principala piedică în calea emancipării societății românești, percepând-o și ca pe o amenințare, datorită tendințelor sale expansioniste. Politica rusă a stârnit în scurt timp largi nemulțumiri. Mai cu seamă în Țara Românească, deși revoluționarii de la 1848 s-au pronunțat inițial pentru promovarea unor principii liberale și democratice, încă de la începuturile sale mișcarea s-a transformat într-o luptă pentru păstrarea autonomiei și înlăturarea protectoratului rusesc³¹. De altfel, cooperarea româno-rusă din 1877-1878 și 1916-1917 a adus românilor doar dezamăgire, conducând la anexarea de către Rusia a județelor din sudul Basarabiei în 1878 sau abandonarea militară a României în 1917. În contextul angajării țării pe drumul adoptării modelului occidental, detașarea de Rusia era inevitabilă, în ciuda faptului că, societatea românească și cea rusă erau asemănătoare: predominanța rurală și împărțirea societății între aristocrația privilegiată și țărănimea dependentă³².

Relațiile cu ungurii de confesiune catolică sau protestantă, nu erau, de asemenea, dintre cele mai bune. Din moment ce Ungaria, ca parte componentă a Imperiului Austro-Ungar (constituit în 1867), își propunea să-și construiască un stat național pe seama celorlalte naționalități care urmau a fi asimilate, situația românilor transilvăneni devenea tot mai problematică. Totuși, un rol important în apariția și dezvoltarea identității naționale a deținut, spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, Școala Ardeleană. Acești intelectuali greco-catolici, cu studii la Viena și la Roma, erau cucerți de ideea descendenței latine și de necesitatea reactualizării sale. Acțiunile lor au avut un oarecare impact în orientarea occidentală a spațiului românesc, dar mișcarea declanșată de oamenii de litere ardeleni, reprezentând elita intelectuală a românilor aflați sub dominație străină, nu a prins consistență decât după ce elita din Moldova și Muntenia a optat pentru modelul occidental. „Românii erau înconjurați de construcții sau proiecte naționale” care intrau în contradicție cu proiectul lor național, constata, pe bună dreptate, Lucian Boia. „Soluția” găsită a fost Occidentul, cu deosebire „ideea latină” și apelul la „marea soră latină Franța”. Din momentul în care a declanșat procesul occidentalizării, elita românească a adoptat modelul francez. Modelul francez a reprezentat un ghid de prim ordin pe toată durata secolului al XIX-lea. O parte a elitelor românești au „navigat” în imaginar spre Occident, încercând să facă abstracție de spațiul din care totuși făceau parte. Dar contrareacția a fost pe măsură, „iluzia franceză” fiind dificil de adaptat specificului rural-patriarhal al societății românești. După Titu Maiorescu, în

---

³¹ Apostol Stan, *Revoluția română de la 1848*, Editura Albatros, București, 1992, p. 470.

³² Lucian Boia, *Istorie și mit...*, ed. cit., p. 186.

comparație cu „strălucita civilizație occidentală”, cultura românească veche nu reprezenta decât un soi de „barbarie orientală”³³.

Adoptarea vestimentației occidentale a reprezentat un pas înainte, dar fără substanță, în direcția adoptării modelului occidental, însă marea dificultate consta în a pune în mișcare o structură socio-politică patriarhală și autoritară. România rămânea o țară preponderent rurală, cu o țărănime aflată la pragul de jos al sărăciei și fără știință de carte, iar modelul occidental părea a fi străin de ansamblul societății românești. „Forme fără fond”, după expresia lui Titu Maiorescu, care dezaproba imitarea superficială a Occidentului. Modificarea mentalităților și modernizarea societății românești se va dovedi a fi un demers mult mai dificil decât simpla implantare a structurilor instituționale occidentale. Cea mai importantă problemă a constituit-o, până la impunerea regimului comunist, tocmai acordarea „fondului cu forma”, pariu câștigat numai în parte. Greutățile întâmpinate în eforturile de modernizare s-au datorat caracteristicilor sociale. Se înregistra o polarizare extremă din punct de vedere socio-economic, între țărănimea majoritară și un mic grup de moșieri, mulți dintre ei educați în Occident, al căror număr nu depășea câteva mii de persoane³⁴.

În timp ce societatea modernă reprezintă un produs al mediului urban și al burgheziei, societatea românească era una predominant rurală. Doar aproximativ o cincime din populația țării locuia în mediul citadin în 1859-1860, respectiv 17,6% și nu mai puțin de 82,4% în mediul rural. Faptul că trăiau în orașe nu îi împiedica pe mulți să desfășoare „activități agrare”: în 1860, 186.562 de orășeni din Țara Românească dintr-un total de 271.078 se ocupau cu agricultura³⁵. În consecință, „modelul românesc” a devenit unul cu precădere rural. Diferențe notabile priveau domeniile cultural, etnic sau religios. În 1899, Iașul avea 76.277 locuitori, dintre care doar 26.747 erau români, iar 48.530 evrei, așadar mai mult de jumătate din populația orașului. Bucureștiul părea a fi, de asemenea, un oraș „cosmopolit”: către finele veacului XIX, dintr-o populație totală de aproximativ 250.000 de oameni, 32.000 aparțineau confesiunilor catolică și protestantă și 31.000 erau mozaici. Un sfert din populația Capitalei avea origine străină. În orașele din Transilvania, românii erau minoritari în raport cu populația maghiară și germană. Ca urmare, mai mult de un secol, a fost invocată „opозиția dintre sat și oraș”. Literatura română s-a alăturat unui demers mai larg de „idealizare” a lumii satului și a

---

³³ *Ibidem*, p. 20.

³⁴ Apostol Stan, *Putere politică și democrație în România 1859-1918*, Editura Abatros, București, 1995, p. 68.

³⁵ Dan Berindei (coord.), *Istoria Românilor, vol. VII, tom I, Constituirea României moderne (1821-1878)*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 597 (Cap. XV. Evoluția societății și a economiei în statele românești (1848-1877), autor acad. Dan Berindei).

„trecutului patriarhal”. Această viziune tradiționalistă era atât de puternică, încât Eugen Lovinescu a inițiat între cele două războaie mondiale o veritabilă „campanie” „pentru reabilitarea literară a spațiului urban”. Mai mult decât atât, Ștefan Zeletin considera cultura românească reacționară. El considera că aceasta reprezintă o expresie a opoziției „elementelor medievale” ale specificului românesc „împotriva orânduirii burgheze”, „impusă de invazia capitalismului” occidental³⁶.

Istoricii, de asemenea, au manifestat o predilecție pentru lumea satului, în raport cu analiza evoluției spațiului urban sau a burgheziei naționale. Mai ales după instalarea monarhiei constituționale, criticile la adresa efortului de a moderniza societatea românească s-au înmulțit. Ca rezultat, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, s-au constituit două curente tradiționaliste expresie a unei ideologii cu mare răspândire în Europa vremii și ale cărei surse trebuie căutate în Marea Britanie, respectiv semănătorismul și poporanismul. Mijloacele de manifestare au fost mai ales literare, purtătoarele de mesaj fiind două reviste: „*Semănătorul*” și „*Viața Românească*”. Modernizarea accelerată, - credeau susținătorii acestor mișcări - implementată de o elită a cărei educație occidentală o îndepărta de identitatea națională autentică, amenința să distrugă valorile perene autohtone, păstrate încă în spațiul rural. Ambele curente criticau reglementările instituite prin Constituția din 1866. Critica junimistă accepta utilitatea modernizării, dezavuând modalitatea prin care aceasta era pusă în practică, în vreme ce semănătorismul și poporanismul se opuneau modernizării. În plus, exponenții celor două curente, și mai cu seamă ai semănătorismului care se limitau la domeniul teoretizării, nu păreau a fi capabili să identifice „soluții reale”. Pe acest fond, semănătorismul a avut o existență scurtă, în timp ce poporanismul „mai nuanțat, s-a prelungit și în perioada interbelică”³⁷.

Această atitudine poate fi socotită o „frână mentală”, cu efecte, dacă nu în blocarea, cel puțin în încetinirea evoluției societății românești. Modelului francez i s-a alăturat cel belgian, care oferea României un reper de factură franceză din anumite puncte de vedere mai potrivit pentru societatea românească. Belgia era o țară de mici dimensiuni, cu un regim monarhic, fiind totodată democratică și dezvoltată economic. Titulatura de „Belgia Orientului”, atribuită României, era expresia unui „mit politic”: credința că România putea deveni o a doua Belgie în extremitatea răsăriteană a Europei. În 1853, într-un memoriu adresat lui Napoleon al III-lea, prin care încerca să obțină susținerea sa pentru unirea Principatelor române, Ion C. Brătianu nu ezita să afirme că Franța „va avea (în România, n.n.), toate avantajele unei

³⁶ Lucian Boia, *Istorie și mit...*, ed. cit., p. 17.

³⁷ Alin Ciupală, *op. cit.*, ed. cit., p. 99-100.

colonii”, fără a fi nevoită să suporte și cheltuielile adiacente. Numind Franța „a doua patrie”, Ion C. Brătianu nu ezita să afirme că România era „menită a-i deveni colonie”³⁸.

Acest punct de vedere, reprezenta expresia copleșitoarei influențe franceze. Din mediul boieresc a fost inițiată europeanizarea spațiului românesc extracarpatic, iar componentele civilizației moderne: Constituție, Universitate, genuri literare, dar și căile ferate și sistemul financiar, au fost aduse din Apus și implementate în lumea românească arhaică³⁹.

În timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, pe baza modelelor franceze și belgiene, au fost întocmite codurile moderne: codurile civil și penal, legislația în domeniul învățământului modern și a fost introdus alfabetul latin⁴⁰. În decursul a doar câțiva ani, mai cu seamă în deceniul 1860-1870, statul român a preluat sistemul legislativ și instituțional european: executiv, for legislativ, coduri de legi, academie. În 1860, a avut loc legiferarea alfabetului latin, România fiind singura țară ortodoxă care a făcut acest pas pentru a semnaliza apartenența sa la familia statelor neolatine⁴¹. Legislația, instituțiile politice, administrația, armata, justiția, învățământul, genurile literare și artistice au fost împrumutate din Occident. Au fost înființate universitățile: cea din Iași în 1860 și cea din București în 1864. Societatea Academică, întemeiată în 1867, a devenit Academia Română în 1879⁴². La baza Constituției românești din 1866, a stat Constituția belgiană din 1831, considerată a fi cea mai liberală din Europa. Într-un studiu apărut în 1934, Ioan C. Filitti a susținut că, în elaborarea Constituției, modelul inspirator belgian predominant a fost completat de „experiența constituțională românească de până atunci”, acumulată din efortul de redactare a memoriilor boierești din intervalul 1822 – 1828, a documentelor revoluției de la 1848, pentru a enumera doar unele dintre ele. Constituția din 1866, oferea un cadru, de altminteri indispensabil, pentru modernizarea societății⁴³. Aceasta consfințea separarea puterilor în stat: puterea executivă revenea domnului și miniștrilor care alcătuiau guvernul, cea legislativă era împărțită între domn și Adunare, alcătuită din Camera Deputaților și Senat iar cea judecătorească revenea instanțelor judecătorești⁴⁴. Deși instituția monarhică, reprezentată mai întâi de persoana domnului, apoi de rege după 1881, în spiritul unei constituții democratice, nu deține puterea absolută, Carol I a acționat ca un mediator, asigurând echilibrul politic și a avut un rol important în influențarea

³⁸ Lucian Boia, *Istorie și mit...*, ed. cit., pp. 186-187.

³⁹ Lucian Boia, *Istorie și mit...*, ed. cit., p. 16.

⁴⁰ Neagu Djuvara, *O scurtă istorie...*, ed. cit., p. 199.

⁴¹ Lucian Boia, *Istorie și mit...*, ed. cit., p. 11.

⁴² *Idem*, *România, țară de frontieră a Europei*, Humanitas, București, 2002, p. 77.

⁴³ Alin Ciupală, *Istoria modernă a românilor: organizarea statului și a instituțiilor moderne*, Editura Tritonic, București, 2009, p. 57.

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 58-60.

luării deciziilor. În ciuda imperfecțiunilor sale, Constituția a consacrat sistemul monarhiei constituționale, rămas funcțional până în 1938⁴⁵.

Articolul 7 al Constituției, modificat ca urmare a Congresului de la Berlin, „condiționa acordarea cetățeniei de calitatea de creștin”. Identitatea națională nu putea fi separată de apartenența la confesiunea ortodoxă. De altfel, în epocă, națiunea română se identifica prin două elemente: ortodoxia și latinitatea⁴⁶. La 1 decembrie 1865 a intrat în vigoare Codul civil, după ce, o lungă perioadă (începând cu anul 1818), Legiuirea Caragea a constituit „pravila pământului”⁴⁷. În 1867, România institua sistemul monetar național, iar în 1874 era implementat un sistem vamal independent, urmat în următorii ani de încheierea unor convenții comerciale cu Austro-Ungaria (1875) și Rusia (1876), piața națională fiind eliberată de capitulațiile otomane. Prin urmare, „independența economică a României anticipa astfel pe cea politică”⁴⁸.

În ciuda dificultăților întâmpinate în implementarea sa, nu poate fi negat rolul modelator al mitului francez. După 1830, limba franceză a devenit în spațiul românesc limba de cultură. Numeroși tineri români au studiat la Paris. Mai mult de un secol, Franța a oferit instrucție majorității elitei intelectuale românești. Limba română a cunoscut, la rândul său, o evoluție ca urmare a impactului limbii franceze, multe dintre cuvintele slave și orientale din limbă fiind supuse unui proces de „marginalizare” sau fiind chiar excluse. În vreme ce, cărturari mai în vârstă precum Grigore Brâncoveanu sau Iordache Golescu, instruiți la Academia domenească, încă mai făceau traduceri ale operelor europene în neogreacă, tinerii intelectuali apelau la limba de circulație europeană a vremii, franceza, „din care preiau termeni chiar atunci când se exprimă în limba țării de baștină”, fenomen care se întâmplă în prezent în legătură cu limba engleză⁴⁹. Într-o lucrare de doctorat susținută la Sorbona în 1898, Pompiliu Eliade, afirma, pe bună dreptate: „Când, la sfârșitul secolului al XIX-lea, literatura română va fi pe punctul de a se sustrage influenței franceze, limba va fi devenit de nerecunoscut. Nu exagerăm spunând că este tot atâta deosebire între limba română de astăzi și cea de la începutul secolului al XIX-lea ca între franceza veacului al XVI-lea și cea din zilele

⁴⁵*Ibidem*, p. 61.

⁴⁶ Alin Ciupală, *Femeia în societatea românească a secolului XIX: între public și privat*, Editura Meridiane, București, 2003, p. 71.

⁴⁷ Cornelia Papacostea-Danielopolu, *Intelectualii români din Principate și cultura greacă. 1821-1859*, Cuvânt înainte de Valeriu Râpeanu, Editura Eminescu, București, 1979.

⁴⁸ Apostol Stan, *Independența României. Detașarea de piața otomană și reatașarea de Europa (1774-1875)*, Editura Albatros, București, 1998, p. 311.

⁴⁹ Alexandru Duțu, *Sinteză și originalitate în cultura română (1650-1848)*, Editura enciclopedică română, București, 1972, p. 171.

noastre. Iar limba română de astăzi datorează toate progresele limbii franceze și circulației scrierilor autorilor francezi. Este interesant să vezi în ce fel această influență s-a făcut simțită în primele traduceri și imitații de la începutul veacului”⁵⁰. Fenomenul a reprezentat în fapt o „a doua latinizare”, limba română primind numeroase neologisme de sorginte franceză. Se apreciază că, în limba română un cuvânt din cinci provine din limba franceză, în ciuda faptului că majoritatea populației nu avea totuși nimic în comun cu modelul francez. „Simboluri” precum „Belgia Orientului” și „Micul Paris”, au îndreptat România către civilizația occidentală. Dar Occidentul nu se identifica numai cu Franța⁵¹.

Forța deosebită a mitului francez a permis apariția unui singur contracandidat, a unui singur „contra-mit” și acesta a fost mitul german. Influența germană în spațiul românesc a crescut în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. Românii din Transilvania și Bucovina evoluaseră într-un mediu marcat de cultura și mentalitatea germană. Pe de altă parte, prezența economică germană era mult mai consistentă în Europa de Sud-Est decât cea franceză, aproape simbolică. Alăturându-se Triplei Alianțe în 1883, România a făcut un nou pas în direcția Germaniei și Austro-Ungariei, regele de origine germană Carol I având un rol important în „apropierea” politică româno-germană. Începând cu anul 1866, câțiva membri de frunte ai eliei din România s-au arătat favorabili modelului german. Susținătorii acestei orientări apreciau că era momentul unui „echilibru” și a unei „dirijări” mai accentuate a dezvoltării societății românești, modelul german oferind „rigoarea” binevenită⁵². Influența acestuia s-a făcut simțită cu precădere pe plan cultural, în domeniile poeziei și filosofiei. Pentru mitul german a optat o minoritate a intelectualității românești, dar o intelectualitate „cu greutate”, grupată în jurul societății *Junimea*. Principalii reprezentanți ai acestui curent au fost profesorul și filosoful Titu Maiorescu, politicianul Petre P. Carp sau poetul național Mihai Eminescu. Sugestivă pentru această opțiune a fost și decizia lui Caragiale, care, deși nu vorbea limba germană, a hotărât în 1904 să se stabilească la Berlin. Dramaturgul român își dorea să locuiască într-o țară civilizată și a optat pentru Germania⁵³.

Rolul Germaniei în formarea intelectualilor din România a crescut permanent până la Primul Război Mondial. În anul 1892, la Universitatea din București 42 de profesori studiaseră în Franța, în timp ce în Germania doar 8. În 1914, 62 terminaseră studiile în Franța

⁵⁰ Pompiliu Eliade, *Influența franceză asupra spiritului public în România: Originile. Studiu asupra stării societății românești în vremea domniilor fanariote*, Ediția a III-a integrală și revăzută, Institutul Cultural Român, București, 2006, p. 273.

⁵¹ Lucian Boia, *Istorie și mit...*, ed. cit., p. 189.

⁵² *Ibidem*, p. 190.

⁵³ *Ibidem*, p. 191.

și 29 în Germania. Proporția se modificase de la 5 la 1 la 2 la 1. Primul Război Mondial a creat însă o adevărată „prăpastie” între cele două state aflate în tabere adverse. Exemplul elocvent este cel al istoricului Nicolae Iorga, simpatizant al școlii istorice germane înaintea Marelui Război, care a devenit ulterior filofrancez⁵⁴.

Însă, existau și contra-reacții, uneori spontane, față de propagarea elementelor cultural străine. La 13 martie 1906, tineretul din București manifesta împotriva prezentării spectacolelor de teatru în limbi străine, Nicolae Iorga, pe atunci tânăr profesor universitar, fiind inițiatorul mișcării. Teatrul Național găzduia reprezentația unei piese în limba franceză, printre spectatori urmând a se regăsi principele moștenitor Ferdinand și soția sa, principesa Maria. Deși forțele de ordine au intervenit hotărât pentru a-i împrăștia din Piața Teatrului pe studenții care o ocupaseră, reprezentația nu a mai avut loc⁵⁵. „Era cel dintâi caz, de la 1848 până atunci, în care a triumfat o răscoală”, avea să spună cu umor Nicolae Iorga⁵⁶.

În perioada interbelică modelul francez a cunoscut o nouă expansiune, în timp ce influența modelului german a înregistrat un regres. Totuși, influența Germaniei rămânea importantă în spațiul românesc. Această țară nu era ocolită de tinerii români dornici să studieze. Influența Angliei, aliata occidentală împreună cu Franța, era în curs de dezvoltare, rămânând însă, în continuare, redusă. Semnificativă și cu valoare simbolică pentru cuantificarea realizărilor unei epoci a fost Expoziția jubiliară care își deschidea porțile la 6/19 iunie 1906, reprezentând un bilanț ai celor 40 de ani de domnie ai regelui Carol I. Fără îndoială că realizările erau numeroase: la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, România realizase un salt spectaculos. Iar aceste realizări nu puteau fi separate de principele german Carol I - sprijinit desigur de politicienii aflați la putere -, ajuns rege al României și dedicându-se progresului țării de adopție. În timpul domniei sale industria națională a făcut progrese notabile, a fost construită o întreagă rețea de căi ferate, depouri și gări (printre altele, Gara de Nord din București), au fost ridicate docurile și antrepozitele de la Brăila și Galați, au fost puse bazele navigației fluviale și maritime moderne și a sistemului național de apărare, înălțându-se linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Galați. În timpul lungii sale domnii, a fost realizat canalul Sulina (5/7 mai 1894), au fost începute lucrările la portul maritim Constanța

---

⁵⁴*Ibidem*, p. 192.

⁵⁵ Ioan Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor trei regi (1866-1947)*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Vol. I, Carol I, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 183.

⁵⁶*Apud* Ioan Scurtu, *op. cit.*, *ed. cit.*

(16/28 octombrie 1886), a fost inaugurat podul de la Cernavodă (14/26 septembrie 1895), la care regele ținea foarte mult, considerându-l un simbol al „tăriei” Regatului⁵⁷.

Nu puțini erau însă cei care contestau aceste realizări și optimismul pe care încercau să-l transmită oamenii de stat. Liberalii, aflați în acel moment în opoziție, părtași, de altfel, și ei la aceste împliniri, nu au fost prezenți la sărbătorirea jubileului, susținând prin vocea lui I.C. Brătianu, că „situația reală” nu poate fi prezentată doar într-o simplă expoziție⁵⁸. I.L. Cargiale publica pamfletul *Mare farsor și mari gogomani*, în care nu ezita să-l numească pe rege „un comediant de bravură” sau „farsor”. Însăși Constantin Argetoianu, aflat printre membrii conducerii politice, avea să scrie în memoriile sale despre „aparențele unui stat organizat”, care doar mima structurile similare occidentale⁵⁹. Nu în ultimul rând, Nicolae Iorga își exprima într-un articol publicat în „*Neamul Românesc*” din 1 octombrie 1906 indignarea față de situația dramatică a țaranului român⁶⁰.

În ciuda acestor luări de poziții critice la adresa sa, regele Carol ajuns la o vârstă venerabilă după patru decenii de domnie, putea contabiliza numeroase împliniri. Expoziția, care prezenta o parte dintre aceste realizări, vizitată de mai multe sute de mii de persoane, își închidea porțile la 23 noiembrie 1906.

Concluzionând, apreciem că adoptând modelele occidentale și în special pe cel francez, România a realizat, în secolul al XIX-lea progrese importante. Dificultățile întâmpinate au fost pe măsură, dar exista o singură cale de urmat care a presupus un efort plurivalent de înnoire.

BIBLIOGRAFIE

BERINDEI, Dan (coord.), *Istoria Românilor, vol. VII, tom I, Constituirea României moderne (1821-1878)*, Editura Enciclopedică, București, 2003.

BOIA, Lucian, *Istorie și mit în conștiința românească*, Humanitas, București, 1997.

Idem, *România, țară de frontieră a Europei*, Humanitas, București, 2002.

Idem, *Occidentul. O interpretare istorică*, București, Humanitas, 2007.

CIUPALĂ, Alin, *Istoria modernă a românilor: organizarea statului*, Editura Tritonic, București, 2009.

⁵⁷ Ioan Scurtu, *op. cit., ed. cit.*, pp. 187-188.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 189.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 190.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 191.

Idem, *Femeia în societatea românească a secolului XIX: între public și privat*, Editura Meridiane, București, 2003.

CONSTANTINIU, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999.

DJUVARA, Neagu, *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne (1800 – 1848)*, Humanitas, București, 1995.

Idem, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, Humanitas, București, 2008.

DURANDIN, Catherine, *Istoria românilor*, prefață de Al. Zub, Institutul European, București, 1998.

DUȚU, Alexandru, *Sinteză și originalitate în cultura română (1650-1848)*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972.

ELIADE, Pompiliu, *Influența franceză asupra spiritului public în România: Originile. Studiu asupra stării societății românești în vremea domniilor fanariote*, Ediția a III-a integrală și revăzută, Institutul Cultural Român, București, 2006.

GEORGESCU, Vlad, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, Ediția a III-a, Humanitas, București, 1992.

ISAR, Nicolae, *Principatele Române în Epoca Luminilor (1770 – 1830). Cultura, spiritul critic, geneza ideii naționale*, Editura Universității din București, 1999.

Idem, *Revoluția de la 1848 în Țările Române: cu un studiu privind personalitatea lui N. Bălcescu în viziunea lui N. Iorga*, Editura Universitară, București, 2008.

PAPACOSTEA-DANIELOPOLU, Cornelia, *Intelectualii români din Principate și cultura greacă. 1821-1859*, Cuvânt înainte de Valeriu Râpeanu, Editura Eminescu, București, 1979.

PLATON, Gheorghe, *Domeniul feudal din Moldova în preajma revoluției de la 1848*, Editura Junimea Iași, București, 1973.

PLATON, Gheorghe, Alexandru-Florin Platon, *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Contextul european, evoluție socială și politică (Date statistice și observații istorice)*, Editura Academiei Române, București, 1995.

PLATON, Gheorghe, *Românii în veacul reconstrucției naționale (1766-1866). Națiune, frământări, mișcări sociale și politice, program național*, Editura Enciclopedică, București, 2005.

SCURTU, Ioan, *Istoria românilor în timpul celor trei regi (1866-1947)*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Vol. I, Carol I, Editura Enciclopedică, București, 2004.

STAN, Apostol, *Revoluția română de la 1848*, Editura Albatros, București, 1992.

Idem, *Putere politică și democrație în România 1859-1918*, Editura Abatros, București, 1995.

Idem, *Independența României. Detașarea de piața otomană și reatașarea de Europa (1774-1875)*, Editura Albatros, București, 1998.

Idem, *Protectortul Rusiei asupra Principatelor Române, 1774-1856. Între dominație absolută și anexiune*, Editura SAECULUM I.O., București, 1999.